

KALANOV SKLAD IN NAŠA STROKA

Zoltan Jan, Nova Gorica

UDK 02(497.12):378.32

JAN Zoltan: Kalanov sklad in naša stroka. Knjižnica, Ljubljana, 25(1981)1-4, str. 30-36.

Prispevek želi opozoriti strokovno javnost na institucijo, ki je ostala po nepotrebnem dokaj zanemarjena in neizkoriščena. Želja, da bi aktivirali Kalanov sklad, nas vodi do premisleka o njegovih nalogah in o konceptu njegovega ustroja. To vprašanje pa je mogoče rešiti le v sklopu razmisleka nekaterih temeljnih organizacijskih problemov slovenskega bibliotekarstva kot stroke.

UDK 02(497.12):378.32

JAN Zoltan: Kalan's Fund for Promotion of Library Science. Knjižnica, Ljubljana, 25(1981)1-4, str. 30-36.

The author points out that as yet we have not made enough use of Kalan's Fund for promotion of library science. In order to increase the interest in it its purpose and concept should be revised with special regard to new concepts of organization of library system in Slovenia.

I

Pri delu Kalanovega sklada se pojavlja vrsta vprašanj, ki so se zaostriła celo do takšne mere, da v precejšnji meri blokirajo njegovo delo.

Po eni strani gre tu za izpolnjevanje osnovnih nalog sklada, po drugi strani pa bo verjetno potrebno rešiti tudi vrsto »upravnih« in organizacijskih zadev. Že samo statusna vprašanja so pereča in nerešena, saj je videti, da sklad še nima urejenega statuta niti ne drugih temeljnih aktov, če izvzamemo ustanovitvenega. Tudi statut Društva bibliotekarjev Slovenije Kalanovega sklada eksplicitne ne omenja.^{1a} Prav tako je videti, da še ni rešeno vprašanje članstva in izpolnjevanje obveznosti do sklada. V Kalanov sklad naj bi bile **včlanjene vse naše knjižnice** ter posamezniki, ki bi z letno člana-

^{1a} Statut Društva bibliotekarjev Slovenije, Knjižnica 20/1976, str. 188-206.

rino zbrali sredstva za delo sklada. Seveda je v vseh teh letih ostala članarina nespremenjena in je zato ob vsej inflaciji danes njena višina smešno nizka (500 din za ustanove in 100 din za posameznike). Pa vendar je videti, da celo te simbolične vsote ne prispevajo vsi člani. Očitno gre tu tudi za neosveščenost naše strokovne javnosti, ki ne pozna namena, pomena in možnosti Kalanovega sklada za bibliotekarstvo.

Predvsem pa je potreben razmislek o temeljnih razsežnostih, ki jih ima ta ustanova vgrajene v svoj koncept delovanja. Kalanov sklad sicer obstaja samo sedem let, vendar je v tem času verjetno prišlo do bistvenih premikov v organizaciji in strukturi bibliotekarske stroke kot znanosti. Ti premiki v bibliotekarstvu gotovo niso nastali nevezano od sprememb splošne organiziranosti znanosti na Slovenskem. Vprašanje je le, v kolikšni meri bibliotekarstvo sledi temu splošnemu razvoju. Položaj naše stroke npr. v raziskovalni skupnosti nas opozarja, da je potrebno čimprej storiti odločilne ukrepe pri organizaciji stroke in pri usmeritvi njenega razvoja, ki ne sme biti prepuščen naključju. Gre za odločilna vprašanja slovenskega bibliotekarstva, katerih zanemarjanje lahko povzroči, da bo ta stroka izrinjena na rob družbene pozornosti in stimulacije.

Prav ta vprašanja pa nas vedno znova privedejo tudi do Kalanovega sklada. Silijo nas k premisleku o današnjem trenutku v slovenskem bibliotekarstvu in do analize možnosti, ki jih ima Kalanov sklad s svojim konceptom v okviru bibliotekarstva.

II

Kalanov sklad je prav gotovo nadvse pomembna ustanova, ki bi lahko odigrala vidno vlogo pri razvoju bibliotekarske stroke, vendar žal ne moremo trditi, da je v sedemletnem obstajanju zaživel, tako da bi izpolnjeval svojo osnovno nalogo: **»da v smislu delovanja Pavla Kalana pospešuje strokovno izpopolnjevanje slovenskih knjižničarskih delavcev in razvoj knjižničarske stroke in vede na Slovenskem«.**² Ta namen naj bi sklad izpolnjeval, tako da bi razpisoval strokovne teme s področja teorije in prakse knjižničarskega dela ter najboljše nagradil. Poleg tega naj bi podpiral per-

¹ Majda Ujčič, Zborovanje slovenskih knjižničarjev. 7.—9. novembra 1974; Knjižnica 18/1974, str. 213. Poročilo omenja okoliščine, v katerih je DBS na predlog Goriške knjižnice Franceta Bevka ustanovilo Kalanov sklad.

² Ustanovitveni akt, 1. člen.

spektivne knjižničarske delavce in njihovo strokovno rast s tem, da bi jim dodeljeval štipendije in omogočal izpopolnjevanje.³ Kalanov sklad naj bi torej deloval na dveh komplementarnih področjih: skrbel naj bi za kadrovske krepitev v stroki, poleg tega pa naj bi podpiral znanstveno ustvarjalnost v bibliotekarstvu. Ob ustanovitvi, ko še niso bile dane takšne možnosti za razvoj stroke, kot jih poznamo danes, je Kalanov sklad ponujal možnosti za reševanje:

- kadrovske vprašanje v stroki,
- znanstvenoraziskovalnega razvoja teorije,
- praktičnih in aplikativnih vprašanj v neposredni praksi.

Takšen koncept Kalanovega sklada postavlja to ustanovo v sam center bibliotekarstva in suponira moč in možnost, da usmerja razvoj stroke. Tega pa danes prav gotovo nima. In tu se odpira temeljna dilema, ki je tudi blokirala delovanje sklada. Kdo usmerja razvoj bibliotekarstva, kdo izdeluje dolgoročne programe razvoja stroke, kdo zaznava in rešuje najbolj žgoče probleme? Je to NUK, je to bibliotekarski strokovni in znanstvenoraziskovalni center, je to oddelek pedagoške akademije, je to UKM ali ena izmed njenih služb, je to DBS, je to CTK ali ena izmed strokovnih knjižnic, je to Pionirska knjižnica, ena izmed močnejših SIK druge skupine? V vseh navedenih (pa še marsikje drugje) se snuje, nastajajo vprašanja, ki jih je treba rešiti s primerno raziskavo, vendar se vsak omejuje na svoj delokrog. Danes smo torej priče izredne razvejanosti slovenske bibliotekarske prakse, ki ima zelo različne interese, skorajda neuskladjive med seboj, saj so vprašanja SIK dokaj različna od problemov strokovnih knjižnic, od nalog izobraževanja knjižničarskih kadrov ipd.

Kaže torej, da se slovensko bibliotekarstvo nahaja v zanimivi fazi razvoja. Po eni strani izredna razvejanost prakse, ki postavlja svoje zahteve, po drugi strani nastaja jasna potreba po nastanku enotnega koncepta razvoja bibliotekarske vede,⁴ poleg tega pa so povsod še prisotne stare oblike raziskovalnega dela, sloneče na enem delavcu, ki dela sam zase, po lastnih interesih, nepovezano z drugimi ustvarjalci in s konceptom razvoja stroke.

Niso še daleč časi (in koncept Kalanovega sklada izhaja iz njih), ko je razvoj celotnega slovenskega knjižničarstva slonel na posameznikih, ki so vsak zase reševali strokovne naloge. Tu ne gre le za ustvarjalce, kot so bili Kalan, Bohinjec, Logar, Gaspari in še drugi, pač pa je imelo slovensko bibliotekarstvo močne ust-

³ 1. c.

⁴ Ignac Kamenik: Bibliotekarstvo kot stroka in znanstvena disciplina v slovenskih raziskovalnih usmeritvah; Knjižnica 23/1979, str. 71.

varjalce tudi v drugih knjižnicah. Spomnimo se samo na generacijo ravnateljev knjižnic, ko so delovali Glazer, Sušnik, Vilhar, Dobrovoljc, Komelj, Novak, Šifrer pa še kdo, ter na delo, ki so ga ustvarili.

Kaže, da danes takšen način dela, ki je nekoč dal pomembne rezultate, ni več produktiven. In dejansko so se v naših ustanovah že pojavili strokovni delavci, ki so zadolženi, da opravljajo predvsem raziskovalno delo, ki se je s tem institucionaliziralo. Raziskave se ne opravljajo več v prostem času, v večernih uricah, pač pa je to profesionalna naloga. Žal pa ti centri zaposlujejo le redke posameznike, ki se ne povezujejo v time, pač pa delujejo vsak zase. Tudi nosilci raziskovalnih nalog, ki jih financira raziskovalna skupnost, so pravzaprav le posamezniki. Še danes nimamo niti enega bibliotekarskega instituta, niti ene bibliotekarske katedre na visokošolski stopnji.

In tako še ni nastal enoten slovenski koncept razvoja našega bibliotekarstva kot znanosti, z jasno opredeljenimi področji, z raziskovalnimi projekti in rešenimi vsemi drugimi vprašanji. Kolikor je znano, ima le bibliotekarski strokovni in znanstvenoraziskovalni center svoj program s tega področja, pa še ta program je bolj odraz trenutnih kadrovskih zmožnosti kot pa odraz celotne stroke. Zato tudi Kalanov sklad ne more jasno usmeriti svojega delovanja in podpreti določeno področje. Lahko se torej le odziva trenutni situaciji in razpiše neko nagradno temo, ki jo nekdo pač že obdeluje, nima pa moči, da bi nekoga motiviral za določeno raziskavo, ki je v stroki potrebna in se je še nihče ni lotil. Ponuja pa se tudi možnost, da Kalanov sklad prevzame vlogo financerja določenih raziskav, ki niso vključene v program raziskovalne skupnosti oziroma v druge oblike svobodne menjave dela. Ta možnost je v trenutni situaciji videti še najbolj produktivna, čeprav finančna sredstva sklada niso posebno velika. Seveda pa obstaja še vedno odprt problem, kako presoditi in se dogovoriti za generalno usmeritev znanstvenoraziskovalnega dela v bibliotekarstvu. Prav zato smo bili na plenumu DBS v Postojni 1980. leta priče neneavadni situaciji, ko se nekako niso mogli odločiti za vsebino nagradne teme.

III

Prav tako pa ostaja odprto tudi vprašanje, kako naj Kalanov sklad deluje na svojem drugem področju — v podpori še ne- uveljavljenih kadrov. Prav tu se namreč kažejo najhujši problemi. Narava bibliotekarstva je pač takšna, da odločno prevladuje praktično, tehnično delo, ki nas trga od teoretičnih raziskav. Prav to

je eden osnovnih razlogov, da je v naši stroki tako malo ljudi, ki bi se posvečali teoretičnim raziskavam. In to vpliva tudi na uspešnost delovanja Kalanovega sklada, ki preprosto občuti pomanjkanje kadrov, pripravljenih posvetiti se raziskovalnemu delu. Upravni odbori sklada so sicer razpisovali nagradne teme, vendar se nanje nihče ni odzival. Čeprav je stroka čutila, da jih je nujno treba obdelati.⁵

V slovenskem bibliotekarstvu preprosto ni bilo nobenega, ki bi npr. pripravil priročnik za »knjižnično vzgojo uporabnikov«,⁶ čeprav so nekateri strokovnjaki raziskali podobne probleme.⁷ Ponuja se torej spoznanje, da stroka kadrovsko še ni tako močna, da bi se strokovnjaki odzivali vsem njenim problemom. V slovenskem knjižničarstvu sicer opazamo v zadnjih letih dinamično kadrovsko rast in vzpon strokovne usposobljenosti delavcev. Toda vzporedno s tem pa ni vidno paralelno večanje strokovnjakov, ki bi se posvečali znanstvenoraziskovalnemu delu. Vrsta bibliotekarjev daje prednost stroki, ki so jo študirali, za mnoge je privlačnejše npr. prevajanje kot pa bibliotekarstvo. Prav zato je nujno, da Kalanov sklad posveti vso skrb tudi vzgoji raziskovalnih kadrov.

Najpreprosteje je, če potencialne raziskovalce vključimo med nosilce že potekajočih raziskovalnih projektov. V ta namen je bila tudi opravljena posebna anketa med vsemi bibliotekarji. Skušala je poiskati vse možne kandidate za takšno delo, obenem pa naj bi tudi evidentirala tista strokovna področja, kjer bi bilo potrebno najprej zastaviti delo. Še prav posebno pomembna se zdi možnost, da anketa zbere tudi podatke o področjih, na katerih želijo delati mladi ustvarjalci. Čeprav v tem trenutku, ko to pišemo, še ni mogoče soditi o rezultatih ankete, je to pravzaprav prva pomembnejša akcija, ki daje mladim silam možnosti za uveljavljanje in jih obenem skuša pritegniti k ustvarjalnemu znanstvenoraziskovalnemu delu. Skrb za kadre je bila pri dosedanjem delu Kalanovega sklada prejkone pritisnjena v ozadje, saj vsa leta ni bila razpisana oziroma podeljena nobena štipendija. Pa tudi tistim nekaj novim ustvarjalcem, ki so se vendarle pojavili kot avtorji strokovnih del, Kalanov sklad (niti kdo drug) ni nudil večje podpore oziroma stimulacije — ne moralne in ne materialne.

⁵ Primerjaj zapisnik seje upravnega odbora Kalanovega sklada z dne 14. 7. 1976.

⁶ Takšna je bila prva razpisna tema Kalanovega sklada. Kalanov sklad; Knjižnica 19/1975, str. 199.

⁷ Breda Filo: Informacijsko delo v knjižnicah glede na analizo informacij, informacijskih virov in uporabnikov; Knjižnica 20/1976, str. 16.

Pri skrbi za vzgojo ustvarjalnih kadrov se Kalanovemu skladu ponuja še ena možnost, ki je bila enkrat že uporabljena. Leta 1976 je bila namreč prvič razpisana »svobodna« tema s področja bibliotekarstva.⁸ Razpis je nudil možnost kateremukoli strokovnjaku, da je konkuriral s kakršnokoli dovolj tehtno in obsežno temo. Takšen način dela sicer pomeni, da se sklad odreka eni izmed svojih temeljnih nalog — usmerjati razvoj stroke, vendar pa istočasno tudi dovolj pomembni možnosti, da spodbudi in primerno stimulira vsakega posameznika, ki bi pokazal dovolj volje in sposobnosti.

Letošnja razpisa Kalanovega sklada sta združila obe možnosti. Opredeljena tema **Pedagoško delo v šolski knjižnici na osnovni šoli** skuša spodbuditi že potekajočo obsežno raziskavo, ki je v sedanjem trenutku stroke in razvoja našega šolskega sistema nujno potrebna. Obenem obstajajo realne možnosti, da se kdo izmed ustvarjalcev odzove na razpis. Z razpisom proste, svobodno izbrane teme pa odpira sklad možnost vsem tistim morebitnim raziskovalcem, ki so v takšnih ali drugačnih okoliščinah že opravili ali pa se pripravljajo na znanstvenoraziskovalno delo. Tu lahko sklad deluje stimulatивно na vse delavce z ustvarjalnimi interesi. Čeprav pomenita letošnja razpisa po eni strani pravzaprav tudi odstop od tiste točke, v kateri naj bi sklad deloval kot usmerjevalec razvoja stroke, pomenita istočasno tudi določeno možnost, da sklad vendarle sploh prične nekoliko živahneje delovati. Prav gotovo pa bo potrebno še precej dela, da bo ustanova imela tolikšno moč, da bo dejansko delovala kot tisti odločujoči moment, ki bo strokovnjake »porinil« v reševanje najbolj aktualnih bibliotekarskih znanstvenoraziskovalnih vprašanj.

IV

Koncept Kalanovega sklada nosi v sebi ostanke tistega časa in tiste stopnje razvoja bibliotekarske stroke, ko je bil ustanovljen. Med tem je prišlo do nekaterih temeljnih sprememb v organizaciji stroke, ki zahtevajo spremenjeno vlogo sklada. Ta mora najti svoje mesto v enotnem konceptu razvoja bibliotekarstva, ki pa bo moralo takšen koncept v dokajšnji meri šele oblikovati. Kalanovemu skladu pa se tu ponujajo možnosti, da se pojavi:

— kot dodaten vir za financiranje teoretičnih raziskav;

⁸ Razpis Kalanovega sklada; Knjižnica 20/1976, str. 237.

⁹ Razpisa sta izšla v obliki okrožnice (oziroma dopisa) v začetku leta 1981 in so ju prejele vse knjižnice.

— kot dovolj pomembno sredstvo za pridobivanje in za vzgojo raziskovalnih kadrov;

— kot možnost, da spodbuja vsakršen pojav spontanega znanstvenoraziskovalnega dela, ki bi nastalo tudi izven organiziranih oblik stroke.